

POMIAR PRZEZ KOLEJNE PORÓWNYWANIE

1. Jak należy podzielić odcinek $\langle 0, 1 \rangle$ na k części $S_1, S_2, \dots, S_k$, by z informacji, że $x \in S_i$, ocenić liczbę x z możliwie największą dokładnością? Jak dobrać odważniki, by z daną dokładnością ocenić ciężar kawałka stali w możliwie najmniejszej ilości ważeń? A jak znowu znaleźć najekonomiczniejszy sposób ważenia i oceny, jeśli znana jest materialna strata wynikająca z każdego możliwego błędu w ocenie, a każde ważenie kosztuje określoną ilość złotych? — Zagadnień tego rodzaju można by wyliczyć wiele. Celem niniejszej pracy jest próba znalezienia rozwiązań kilku takich typowych problemów metodami teorii gier.

Sformalizujmy pierwsze zadanie. Należy podać podział $S = (S_1, S_2, \dots, S_k)$ (k dane z góry) odcinka $\langle 0, 1 \rangle$ na części $S_1, S_2, \dots, S_k$ i funkcję $z = f(i)$ ($i = 1, 2, \dots, k$), gdzie z jest oszacowaniem ikxa, wynikłym z informacji, że $x \in S_i$. Podział S i funkcję $z = f(i)$ należy tak dobrać, żeby orzeczenie z było możliwie najlepsze. Orzeczenie jest tym lepsze, im mniejszy jest absolutny błąd $|x - z|$.

Ten postulat zamienia zagadnienie na grę człowieka, dobierającego S i f a nie wiedzącego jakie jest x , przeciw naturze, która to x wybrała; przy tym człowiek przegrywa do natury kwotę równą błędowi orzeczenia. Rozwiążemy to zagadnienie za pomocą koncepcji minimaks, to znaczy określając tak S i f , żeby maksymalny błąd, jaki może spowodować natura przy danym S i f , był niewiększy, niż maksymalny błąd przy innych S, f . System taki będziemy nazywali *najlepszym w sensie minimaks*.

TWIERDZENIE 1. *System (S^0, f^0) , gdzie S^0 jest podziałem przedziału $\langle 0, 1 \rangle$ na równe odcinki, a ocena $f^0(i)$ jest równa środkowi i -tego odcinka, jest najlepszy w sensie minimaks.*

Dowód. Jest widoczne, że dla systemu (S^0, f^0)

$$(1) \quad |x - z| \leq 1/2k.$$

Zauważmy, że na jakiegokolwiek k części podzielimy odcinek $\langle 0, 1 \rangle$, długość najdłuższej części będzie co najmniej równa $1/k$. Zauważmy dalej,

że jeżeli wiemy, iż punkt x należy do pewnej części odcinka $\langle 0, 1 \rangle$, to żadna ocena nie może zagwarantować błędu mniejszego niż połowa długości tej części. Jeżeli więc zastosujemy jakiś podział S odcinka $\langle 0, 1 \rangle$ na k części, to może się zdarzyć, że punkt x znajdzie się w najdłuższej części tego podziału i wtedy żadna ocena nie zagwarantuje błędu mniejszego niż $1/2k$. Jeśli jednak zastosujemy system podziału i oceny, zdefiniowany w twierdzeniu, to na mocy (1) błąd będzie co najwyżej równy $1/2k$. System ten gwarantuje więc najmniejszy błąd, czyli jest najlepszy *ex definitione*.

2. Nasze zagadnienie pierwotne można postawić inaczej: uznać, że błąd w szacowaniu wartości x powoduje stratę W i szacowanie uznać za grę, w której należy tę stratę zminimalizować. Jeżeli zgodzimy się na to, że strata zależy tylko od błędu $|x-z|$ i rośnie wraz z błędem, to znalezione już rozwiązanie (S^0, f^0) będzie nadal najlepsze w sensie minimum. Wynika to z faktu, że właściwie jest obojętne czy będziemy minimalizować błąd absolutny $W_1(|x-z|) \equiv |x-z|$, czy też dowolną jego rosnącą funkcję $W(|x-z|)$ — wartości ekstremalne zostaną osiągnięte dla tych samych wartości argumentu $|x-z|$.

3. Gdy mamy informację, która daje aprioryczne prawdopodobieństwo $\varphi(t)dt$ leżenia ikxa w $(t, t+dt)$, możemy rozwiązanie uzależnić od funkcji W i od gęstości $\varphi(t)$. Trzeba wtedy znaleźć system (S, f) , który minimizuje wyrażenie

$$(2) \quad I(S, f; \varphi) = \sum_{i=1}^k \int_{S_i} W(|t-f(i)|) \varphi(t) dt.$$

W przypadku $W(u) \equiv u^2$, ocenę $z = f(i)$, optymalną ze względu na podział S i rozkład φ , łatwo znaleźć z warunku⁽¹⁾ $\frac{\partial I}{\partial f(i)} = 0$ ($i = 1, 2, \dots, k$). Będzie nią

$$(3) \quad f(i) = \frac{\int_{S_i} t \varphi(t) dt}{\int_{S_i} \varphi(t) dt}.$$

Optymalny podział S znajdziemy wstawiając do $I(S, f; \varphi)$ zamiast $f(i)$ prawą stronę wzoru (3) i minimalizując tylko po podziałach. Nie będziemy się zajmować szczegółowo tym zagadnieniem, gdyż dotyczy ono przypadku, w którym znany jest rozkład $\varphi(t)$. Rozwiązanie będzie zależało od φ i pozostawmy je tym, którzy mają konkretne rozkłady wzięte z praktyki. Gdy $\varphi(t) \equiv 1$, tj. gdy aprioryczny rozkład jest jednostajny, czytelnik znajdzie rozwiązanie w ustępie 6.

⁽¹⁾ Przy ustalonym i traktujemy f jako zmienną.

4. Czasami nie chodzi nam o ocenę wartości x , ale tylko o ograniczenie tej wartości w możliwie najmniejszym przedziale. Ściśle mówiąc, trzeba znaleźć podział optymalny w sensie minimaks, gdy strata W zależy tylko od długości części S_j , w której znajduje się punkt x , i rośnie wraz z tą długością. Rozwiązaniem jest podział S^0 , gdyż $\max W(d(S_j)) = W(\max d(S_j))$, a to osiąga minimum, gdy wszystkie S_j są przedziałami o równej długości. (Przez $d(S_j)$ oznaczyliśmy długość części S_j .) W tej grze strategią człowieka jest podział S , a strategią natury wartość x . Wartość ta jest człowiekowi nieznana i natura może ją wybrać dowolnie. Załóżmy, że natura dysponuje mechanizmem losowym, który z prawdopodobieństwem $\varphi(t)dt$ wyrzuca liczbę zawartą w przedziale $(t, t+dt)$ ($0 \leq t \leq 1$). Natura uruchamia swój mechanizm i otrzymuje jakąś liczbę x . Człowiek podaje podział $S = (S_1, S_2, \dots, S_k)$ i płaci naturze długość tej części S_j , w której znalazła się liczba x . W praktyce taka procedura znajduje swoje odzwierciedlenie w fakcie, że człowiek mający określić jakąś wielkość x (np. lekarz mierzący temperaturę pacjentów) z różnymi częstościami trafia na różne jej wartości. Znając S i $\varphi(t)$ można wyrachować wartość oczekiwaną straty

$$E(W) = \sum_{i=1}^k P(x \in S_i) W(d(S_i)).$$

Traktując rozkład określony przez gęstość $\varphi(t)$ jako strategię natury, a oczekiwaną wartość straty $E(W)$ jako stratę W' , otrzymamy nową grę (strategię człowieka pozostawiamy bez zmiany). Pokażemy, że 1° jeżeli funkcja W jest rosnąca i wypukła, to dla nowej gry najlepszą w sensie minimaks strategią człowieka pozostanie nadal podział S^0 , i że 2° najlepszą strategią natury jest rozkład jednostajny.

Oto dowód: Pokażemy najpierw, że dla podziału S^0 wartość oczekiwana $E(W)$ nie zależy od rozkładu.

$$(4) \quad E(W) = \sum_{i=1}^k P(x \in S_i) W(d(S_i)) = \sum_{i=1}^k P(x \in S_i) W(1/k) = W(1/k).$$

Jeśli jednak funkcja W jest rosnąca i wypukła, to dla rozkładu jednostajnego zachodzi nierówność

$$(5) \quad E(W) = \sum_{i=1}^k P(x \in S_i) W(d(S_i)) \geq \sum_{i=1}^k p_i W(p_i) \geq W\left(\sum_{i=1}^k p_i^2\right) \geq \\ \geq W\left(\min_{p_1+\dots+p_k=1} \sum_{i=1}^k p_i^2\right) = W(1/k)$$

(p_i oznacza tu $P(x \in S_i)$).

Przypuśćmy teraz, że podział S^0 nie jest najlepszy w sensie minims. Jak już wiemy, oczekiwana wartość straty dla podziału S^0 jest zawsze równa $W(1/k)$. Musiałby więc istnieć podział S^1 różny od S^0 i taki, żeby dla tego podziału i dla każdego rozkładu oczekiwana wartość straty była mniejsza od $W(1/k)$. Wobec nierówności (5) jest to niemożliwe.

Ponieważ podział S^0 gwarantuje człowiekowi oczekiwaną stratę równą $W(1/k)$, więc żadna strategia natury nie może jej zagwarantować większego oczekiwanego zysku. Na mocy (5) oczekiwany zysk natury jest przy rozkładzie jednostajnym co najmniej równy $W(1/k)$. Rozkład ten jest więc jej najlepszą strategią.

5. Zastosujmy wyniki otrzymane w poprzednich ustępach do następującego zagadnienia: Chcemy wyznaczyć wartość x , o której wiemy tylko, że leży w przedziale $\langle 0, 1 \rangle$ (wyobraźmy sobie, że x jest zrealizowane np. jako ciężar lub długość pręta mosiężnego), przez porównanie (np. przez porównanie na wadze z innymi przedmiotami o znanym ciężarze). Chodzi o najwłaściwsze dobranie owych przedmiotów porównawczych, tj. takie, które by pozwoliło ocenić liczbę x z możliwie największą dokładnością.

Ścisłe mówiąc, mamy daną z góry liczbę n aktów porównawczych. Należy określić ciąg n funkcji $t_i = g_i(e_1, e_2, \dots, e_{i-1})$ ($i = 1, 2, \dots, n$; g_1 jest stałe), gdzie

$$e_i = \begin{cases} 0, & \text{gdy } x < t_i \\ 1, & \text{gdy } x > t_i \end{cases} \quad (i = 1, 2, \dots, n; t_1 = g_1).$$

(Zakładamy, że porównanie nie da nigdy $x = t_i$ — skrupulatni niech założą, że g_i przyjmują wyłącznie wartości wymierne, a x jest niewymierne.) Mając system porównywania $g = (g_1, g_2, \dots, g_n)$ wyznaczamy liczbę x w sposób następujący: Porównujemy x z t_1 . Z rezultatu tego porównania, tj. wartości zmiennej e_1 , otrzymujemy liczbę porównawczą $t_2 = g_2(e_1)$. Porównujemy x z t_2 i otrzymujemy wartość zmiennej e_2 , a więc i liczbę porównawczą $t_3 = g_3(e_1, e_2)$, i tak kolejno, aż porównamy x z $t_n = g_n(e_1, e_2, \dots, e_{n-1})$. Z rezultatów porównań otrzymamy ciąg n nierówności. Wyznaczają one pewien przedział, w którym znajduje się liczba x .

Określmy jeszcze funkcję $h(e_1, e_2, \dots, e_n)$; napiszemy $z = h(e_1, e_2, \dots, e_n)$ i nazwiemy z oszacowaniem ikxa wynikłym z n aktów porównawczych. Układ $(g, h) = (g_1, g_2, \dots, g_n; h)$ nazwiemy *systemem porównywania i oceny*. Jeżeli przyjmiemy postulat, że orzeczenie z jest tym lepsze, im mniejszy jest absolutny błąd $|x - z|$, to otrzymamy grę człowieka przeciw naturze — człowiek wybiera (g, h) , natura wybiera x .

TWIERDZENIE 2. *Jeżeli w wyżej zdefiniowanym zagadnieniu chcemy dobrać g i h tak, żeby zminimalizować $|x-z|$, to optymalnym systemem w sensie minimaks będzie*

$$(6) \quad t_1 = 1/2, \quad t_i = 0, e_1 e_2 \dots e_{i-1} 1 \quad (i = 2, 3, \dots, n),$$

$$(7) \quad z = h(e_1, e_2, \dots, e_n) = 0, e_1 e_2 \dots e_n 1.$$

Przy określaniu t_i i z użyliśmy pisowni diadycznej. Układ (6), (7) jest po prostu sformalizowaniem następującego postępowania: Porównuje się x ze środkiem przedziału $\langle 0, 1 \rangle$ — jeżeli okaże się, że x leży w lewej połowie, to następnie porównuje się x ze środkiem lewej, jeżeli leży w prawej, to ze środkiem prawej połowy. Po i porównaniach ($i = 1, 2, \dots, n$) x jest zlokalizowane w pewnym przedziale o długości $1/2^i$ powstałym przez sukcesywne połowienie przedziału $\langle 0, 1 \rangle$ i razy. Za ocenę z bierzemy środek przedziału, w którym zlokalizowano x po n porównaniach.

Dowód twierdzenia: Każdy system szacowania (g, h) określa liczbę t_1 i każe porównywać x z tą liczbą. Gdy więc $n = 1$, to trzeba znaleźć taki podział odcinka $\langle 0, 1 \rangle$ na dwa przedziały $\langle 0, t_1 \rangle, \langle t_1, 1 \rangle$ i taką ocenę z , która by minimalizowała $\max_x |x-z|$. Zagadnienie takie w ogólniejszej

postaci rozwiązaliśmy na początku naszej pracy. Dla $n = 2$ otrzymujemy nie 2, lecz 4 przedziały, z których każdy otrzymaliśmy przez podzielenie każdego z dwóch przedziałów, otrzymanych w przypadku $n = 1$, na dwa podprzedziały. (Można by wprowadzić pomysł systemu, w którym po porównaniu x z t_1 i po otrzymaniu, np. że $x < t_1$, porównuje się x z $t_2 > t_1$, ale oczywiście taki system nie może być najlepszy, gdyż otrzymany rezultat $x < t_2$ można wydedukować już z pierwszego porównania.) Ogólnie, dla dowolnego n otrzymamy 2^n przedziałów, z których każdy otrzymuje się przez sukcesywne podzielenie każdego z poprzednio otrzymanych przedziałów na dwie części, przy czym procedurę tę przeprowadza się n -krotnie, zaczynając od całego odcinka $\langle 0, 1 \rangle$. Zagadnienie sprowadza się więc do znalezienia takiego podziału S odcinka $\langle 0, 1 \rangle$ na 2^n przedziałów S_i i takiej oceny $z = f(i)$ ($i = 1, 2, \dots, 2^n$), by na podstawie informacji, że $x \in S_i$, zminimalizować $\max_{x \in S_i} |f(i) - x|$.

Z twierdzenia 1 wynika, że przedziały te muszą być równej długości i $f(i)$ muszą być ich środkami, co właśnie mówi twierdzenie 2.

Praktyczną ilustracją twierdzenia udowodnionego przed chwilą jest następujący sposób ważenia przedmiotów. Mamy przedmiot, o którym wiemy, że waży nie więcej niż m dekagramów. Jak należy dobrać ciężarki, żeby po ustalonej ilości n ważeń można było ocenić ciężar przedmiotu z możliwie najmniejszym błędem? Każde ważenie jest porówny-

waniem ciężaru przedmiotu ze znanym ciężarem. Na mocy twierdzenia 2 każdym optymalnym — w sensie minimaks — układem ciężarków będzie taki, który pozwala zrealizować liczby porównawcze mt_i , przy czym t_i są dane wzorem (6). Takim układem jest $m/2, m/2^2, \dots, m/2^n$. Co więcej, układ ten wśród wszystkich układów optymalnych składa się z najmniejszej ilości ciężarków — możemy bowiem we wzorze (6) położyć $e_i = 0$ ($i = 1, 2, \dots, n$); wtedy $t_i = 1/2^i$ i już do zrealizowania tak skonstruowanych wartości mt_i potrzeba co najmniej n ciężarków. Jak, mając ów optymalny układ, określamy w n aktach ciężar przedmiotu podaje następujący przykład. Mamy przedmiot, który waży co najwyżej 16 dkg. Używamy ciężarków 8, 4, 2, 1 dekagramów. Kładziemy przedmiot na szalę, a na przeciwną ciężarek 8 dekagramów; jeżeli przedmiot przeważy, dołożymy 4 dekagramy na szalę, która poszła w górę, i kolejno zawsze następny ciężarek na szalę idącą w górę, aż do ostatniego ciężarka. Niech sytuacja na wadze będzie $x+2+1$ po lewej, $8+4$ po prawej i niech prawa szala będzie w górze. Z tego, że 1 leży po lewej, wynika, że lewa szala była w górze przed dołożeniem jedynki, a więc mamy $x+2 < 8+4$, $x+2+1 > 8+4$, a więc $9 < x < 10$, czyli $x = 9,5$ dekagramów, z błędem mniejszym od $1/2$ dekagrama.

Często zdarza się inna sytuacja. Dopuszczalny błąd b i maksymalny ciężar przedmiotu m są dane z góry, a chcemy znaleźć układ ciężarków, który pozwala określić ciężar przedmiotu z błędem mniejszym niż b w najmniejszej ilości n_0 ważeń. Istnieje więc optymalny układ ciężarków, który pozwala po n_0 krokach określić ciężar przedmiotu x z błędem mniejszym niż b . Wtedy układ $m/2, m/2^2, \dots, m/2^n$ też zdoła po n_0 krokach określić x z błędem mniejszym niż b , gdyż, jak już wiemy, gwarantowany błąd jest dla tego układu najmniejszy. Układ ten jest więc również optymalny w nowym sensie. Liczbę n_0 znajdziemy z warunku $m/2^{n_0+1} < b \leq m/2^{n_0}$, tj. $n_0 = [\log_2(m/b)]$ ⁽²⁾.

Jeżeli mamy ustaloną liczbę n ciężarków i chcemy zważyć c dkg towaru (c — liczba naturalna), to należy jeszcze inaczej określić optymalny układ. Niech v będzie taką liczbą naturalną, że dany układ pozwala zważyć w okrągłych dekagramach $1, 2, \dots, v$ dkg towaru i nie pozwala zważyć $v+1$ dkg. Gdy przyjmiemy postulat, że układ jest tym lepszy, im v jest większe, to, jak dobrze wiadomo, optymalnym układem będzie $1, 3, 3^2, \dots, 3^{n-1}$ i wtedy $v_0 = 1+3+3^2+\dots+3^{n-1} = (3^n-1)/2$. Są dwa rodzaje kupców: ci, którzy ważą przedmioty o nieznanym ciężarze — powinni oni używać układu $\{2^{s-i}\}$ ($i = 1, 2, \dots, n$) (m zawsze można

⁽²⁾ $[r]$ oznacza tu część całkowitą liczby r .

ograniczyć z góry przez 2^s , gdzie s jest liczbą całkowitą) — i ci, którzy odważają z góry określoną ilość towaru — powinni oni używać układu $\{3^i\}$. Gdy klient zażąda c ($\leq v_0$) dkg kawy, będzie zawsze można zrealizować c na szalach przy pomocy układu $\{3^i\}$, a potem nasypać kawy aż do równowagi.

6. Jak pokazaliśmy przy dowodzie twierdzenia 2, zagadnienie tam rozpatrywane sprowadza się w istocie rzeczy do zagadnienia optymalnego podziału i oceny, rozpatrywanego na początku pracy. Z ustępu 2 wynika więc, że znalezione rozwiązanie (6), (7) będzie nadal najlepsze w sensie minimum, gdy będziemy minimizować nie błąd absolutny $|x-z|$, lecz dowolną jego funkcję $W(|x-z|)$, jeśli tylko założymy, że rośnie ona wraz z błędem. Gdy mamy informację, która daje aprioryczne prawdopodobieństwo $\varphi(t)dt$ leżenia ikxa w $(t, t+dt)$, rozwiązania będziemy szukać tak, jak to podaje ustęp 3, kładąc tam $k = 2^n$. Gdy aprioryczny rozkład jest jednostajny, tj. gdy $\varphi(t) \equiv 1$, podamy to rozwiązanie *explicitie*.

Zacznijmy od orzeczenia z bez aktu porównawczego. Będzie ono równe $1/2$ przy jakiegokolwiek stracie W rosnącej wraz z błędem. Pokażemy mianowicie, że $p = 1/2$ minimizuje wartość oczekiwaną straty

$E(W) = \int_0^1 W(|t-p|)dt$. Istotnie, jeśli np. $p > 1/2$, to

$$\begin{aligned}
 (8) \quad & \int_0^1 W(|t-p|)dt - \int_0^1 W(|t-\frac{1}{2}|)dt = \\
 & = \int_0^p W(p-t)dt + \int_p^1 W(t-p)dt - \int_0^{1/2} W(\frac{1}{2}-t)dt - \int_{1/2}^1 W(t-\frac{1}{2})dt = \\
 & = \int_0^p W(u)du + \int_0^{1-p} W(u)du - 2 \int_0^{1/2} W(u)du = \\
 & = \int_{1/2}^p W(u)du - \int_{1-p}^{1/2} W(u)du = \int_{1/2}^p [W(u) - W(u-p+\frac{1}{2})]du \geq 0.
 \end{aligned}$$

Jeżeli rozbijemy odcinek $\langle 0, 1 \rangle$ na k przedziałów (a_{i-1}, a_i) ($i = 1, 2, \dots, k$, $a_0 = 0, a_k = 1$) i za ocenę wartości x będziemy brali środki tych przedziałów, to dla rozkładu a priori $\varphi(t) \equiv 1$ oczekiwana wartość wypłaty będzie równa

$$E(W) = \sum_{i=1}^k \int_{a_{i-1}}^{a_i} W\left(\left|t - \frac{a_{i-1} + a_i}{2}\right|\right) dt.$$

Pokażemy, że osiągnie ona minimum, gdy przedziały (a_{i-1}, a_i) będą miały jednakową długość. W tym celu oznaczymy $\Delta_i = a_i - a_{i-1}$ ($i = 1, 2, \dots, k$). Wtedy

$$\begin{aligned}
 (9) \quad & \sum_{i=1}^k \int_{a_{i-1}}^{a_i} W \left(\left| t - \frac{a_{i-1} + a_i}{2} \right| \right) dt - \sum_{i=1}^k \int_{(i-1)/k}^{i/k} W \left(\left| t - \frac{1}{2} \left(\frac{i-1}{k} + \frac{i}{k} \right) \right| \right) dt = \\
 & = \sum_{i=1}^k \left[\int_0^{\Delta_i} W \left(\left| u - \frac{\Delta_i}{2} \right| \right) du - \int_0^{1/k} W(|u - 1/2k|) du \right] = \\
 & = 2 \sum_{i=1}^k \left[\int_0^{\Delta_i} W(v) dv - \int_0^{1/2k} W(v) dv \right] = \\
 & = 2 \sum_{\substack{j \\ \Delta_{i_j} \geq 1/k}} \int_{1/2k}^{\Delta_{i_j}} W(v) dv - 2 \sum_{\substack{j \\ \Delta_{i_j} < 1/k}} \int_{\Delta_{i_j}^{1/2}}^{1/2k} W(v) dv \geq \\
 & \geq 2 \sum_{\substack{j \\ \Delta_{i_j} \geq 1/k}} \left(\frac{\Delta_{i_j}}{2} - \frac{1}{2k} \right) W \left(\frac{1}{2k} \right) - 2 \sum_{\substack{j \\ \Delta_{i_j} < 1/k}} \left(\frac{1}{2k} - \frac{\Delta_{i_j}}{2} \right) W \left(\frac{1}{2k} \right) = \\
 & = 2 \sum_{i=1}^k \left(\frac{\Delta_i}{2} - \frac{1}{2k} \right) W \left(\frac{1}{2k} \right) = 0.
 \end{aligned}$$

Z wzoru (8) wynika, że najlepszą oceną punktu x w stosunku do rozkładu jednostajnego jest wybór środka tego przedziału, w którym znajduje się punkt x . Z (9) wynika, że najlepszym podziałem dla rozkładu jednostajnego jest podział na jednakowe odcinki. Kładąc więc $k = 2^n$ i korzystając z uwagi w dowodzie twierdzenia 2 otrzymamy tezę, że relatywnie najlepszym układem (g, h) do rozkładu jednostajnego jest układ (6), (7).

Pozostaje zagadnienie liczby n . Przypuśćmy, że i -ty akt porównawczy kosztuje $l(i)$ złotych ($i = 1, 2, \dots$), a strata związana z błędem $|x - z|$ wynosi $W(|x - z|)$ złotych. Ile ma być aktów porównawczych? Minimaks każe brać $n = n_0$, które minimizuje $W(1/2^{n+1}) + \sum_{i=1}^n l(i)$. Dla $W(u) \equiv u$ i $l(i) = \alpha > 0$, $n_0 = [\log_2(1/\alpha) - 1]$, gdy $\alpha \leq 1/4$, i $n_0 = 0$, gdy $\alpha > 1/4$.

INSTYTUT MATEMATYCZNY POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Praca wpłynęła 5. 9. 1957

Х. ШТАЙНХАУЗ и С. ТРЫБУЛА (Вроцлав)

ИЗМЕРЕНИЕ ПУТЕМ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНЫХ СРАВНЕНИЙ

РЕЗЮМЕ

Предыдущая статья дает решение нескольких практических вопросов из области приближенных измерений некоторых величин методами теории игр. Например, сравниваем некоторую неизвестную величину $x \in \langle 0, 1 \rangle$ последовательно с известными величинами $t_1, t_2, \dots, t_n$. На основе этих сравнений определяем приближенное значение x' величины x . Надо выбрать функции $t_1, t_2, \dots, t_n$ и оценку x' таким образом, чтобы $W(|x-x'|)$ принимало наименьшее значение. Эту задачу можно рассматривать как игру человека против природы. В этой игре человек выбирает $t_1, t_2, \dots, t_n$ и x' , а природа выбирает x . Человек платит природе $W(|x-x'|)$. Доказывается, что если W есть возрастающая функция переменной $|x-x'|$, то наилучшей в смысле минимакса стратегией для человека является следующая: $t_1 = 1/2$, t_2 равно середине интервалов $\langle 0, 1/2 \rangle$ или $\langle 1/2, 1 \rangle$ в зависимости от того, в котором из этих интервалов лежит x , и т. д.; x' равно середине интервала, полученного после n шагов. Если x есть случайная величина с равномерным распределением, то та же самая стратегия дает минимум ожидаемого значения $[W(|x-x'|)]$.

Дается несколько практических следствий этих (и подобных) результатов.

H. STEINHAUS and S. TRYBUŁA (Wrocław)

MEASUREMENT BY SUCCESSIVE COMPARISON

SUMMARY

The paper gives the solution, by the methods of the theory of games, of a few practical problems in the sphere of approximate measurements of certain quantities. E. g., we compare successively an unknown quantity $x \in \langle 0, 1 \rangle$ with known quantities $t_1, t_2, \dots, t_n$. On the basis of the results of those comparisons we give the approximate value of x' . The functions $t_1, t_2, \dots, t_n$ and the estimate x' should be chosen so as to minimize $W(|x-x'|)$. This problem may be regarded as a game of man against nature, in which man chooses $t_1, t_2, \dots, t_n$ and x' , and nature chooses x . Man pays to nature $W(|x-x'|)$. We prove that if W is an increasing function of the argument $|x-x'|$, then the best strategy in the minimax sense for man is $t_1 = 1/2$, t_2 equal to the centre of the segment $\langle 0, 1/2 \rangle$ or $\langle 1/2, 1 \rangle$, according to whether the point x is in the first or in the second of those intervals, etc., and x' is equal to the centre of the segment obtained after n steps. If x is a random variable with a uniform distribution, then the same strategy minimizes the expected value of $[W(|x-x'|)]$.

A few practical consequences of those and similar results are given.

In the sequel we employ the coefficients and the determinant of the first fundamental form which we have computed to be

$$(1.6) \quad \begin{aligned} A(\xi, \eta) &= \sqrt{x_1^2 + f^2[y(\eta)]}, & B(\xi, \eta) &= y'(\eta)\sqrt{1 + (\kappa\xi\eta)^2}, \\ C(\xi, \eta) &= y'(\eta)\sqrt{x_1^2 + (x_1\kappa\xi\eta)^2 + f^2[y(\eta)]}; & \kappa &= f'(k). \end{aligned}$$

2. The equations of equilibrium of the conoidal shell. We shall apply the general equations of the equilibrium of a thin shell in arbitrary curvilinear coordinates. These equations written in invariant form may be found in [6]. For our purpose it is not necessary to write them down. Let us denote the technical components of the stress tensor by S, T_1, T_2 (fig. 2) and the components of the exterior loads in the fixed coordinate system $Oxyz$ by X^*, Y^*, Z^* . In the sequel we shall not use the variables X^*, Y^*, Z^* but the following functions of them, regarded as functions of ξ, η :

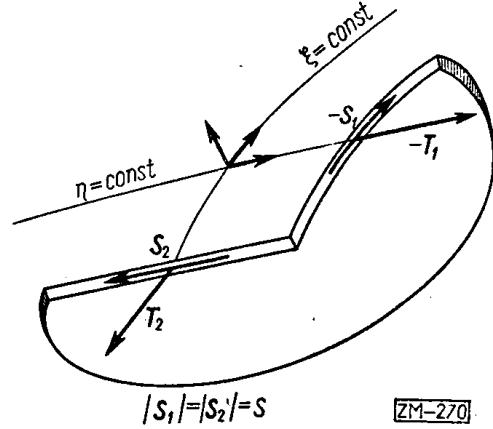

Fig. 2

$$(2.1) \quad \begin{aligned} X(\xi, \eta) &= CX^*, & Y(\xi, \eta) &= CY^*, \\ Z(\xi, \eta) &= C \left[Z^* - \frac{1}{x_1} f(y) X^* - \kappa \xi \eta Y^* \right]. \end{aligned}$$

In our case the equations of the equilibrium of the conoidal shell are the following ones:

$$(2.2) \quad \begin{aligned} x_1 \frac{\partial}{\partial \xi} \left(\frac{B}{A} T_1 \right) + x_1 \frac{\partial S}{\partial \eta} + X &= 0, \\ \frac{\partial}{\partial \eta} \left(\frac{y' A}{B} T_2 \right) + y' \frac{\partial S}{\partial \xi} + Y &= 0, \\ \xi y' \frac{A}{B} T_2 + 2\eta y' S + \frac{1}{\kappa} Z &= 0. \end{aligned}$$

Eliminating T_2 from the last two equations, we get

$$(2.3) \quad \begin{aligned} \xi \frac{\partial}{\partial \xi} (y' S) - 2\eta \frac{\partial}{\partial \eta} (y' S) - 2y' S - \frac{1}{\kappa} Z'_\eta + \xi Y &= 0, \\ \xi y' \frac{A}{B} T_2 + 2\eta y' S + \frac{1}{\kappa} Z &= 0, & x_1 \frac{\partial}{\partial \xi} \left(\frac{B}{A} T_1 \right) + x_1 \frac{\partial S}{\partial \eta} + X &= 0. \end{aligned}$$